

Ланко Анатолій Григорович –
здобувач кафедри юридичної
психології Національної академії
внутрішніх справ

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ

Надано характеристику морально-психологічної підготовки як основного чинника, що сприяє формуванню професійної майстерності працівників міліції. Автором розглянуто систему морально-психологічної підготовки особового складу органів внутрішніх справ та запропоновано основні напрями такої підготовки для працівників міліції України.

Ключові слова: працівники міліції; детермінанти; морально-психологічна підготовка.

Представлена характеристика морально-психологической подготовки как основного фактора, который способствует формированию профессионального мастерства работников милиции. Автором рассмотрена система морально-психологической подготовки личного состава органов внутренних дел и предложены основные направления такой подготовки для работников милиции Украины.

Ключевые слова: сотрудники милиции; детерминанты; морально-психологическая подготовка.

The characteristic of the moral-psychological training as the main factor that contributes to the formation of professional skills of police officers is presented. The system of moral-psychological training of the personnel of Internal affairs' agencies is considered and the main directions of such training for the police officers in Ukraine are suggested by the author.

Keywords: police officers; determinants; moral-psychological training.

Безпосередній зв'язок моралі і права доведений самим життям. Закон спрямований на санкціонування та закріплення в житті суспільства добра і покарання зла, встановлення справедливості та протидію несправедливості. Прийнятий Організацією Об'єднаних Націй ще у 1979 році Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку, особливо відзначає взаємозв'язок моральних і правових норм, підкреслює, що поведінка посадовців має правові й моральні наслідки і повинна оцінюватися саме з цих позицій. Працівнику-правоохоронцю повинні бути притаманні якості та підготовленість, що

забезпечують таку поведінку. Сама діяльність працівників органів внутрішніх справ здійснюється у сфері застосування заборонних норм права, що обумовлює її екстремальність і напруженість. У ситуація виникнення масових безладів, зухвалого хуліганства, стихійних лих, затримання озброєних злочинців працівники повинні мобілізуватися і виявити усі свої професійні можливості, що неможливо без активізації і посилення почуття моральної відповідальності, честі, обов'язку. Зокрема, 36,4 % опитаних нами працівників міліції вважають вкрай доцільною реалізацію заходів по формуванню у працівників міліції в процесі навчання і службової діяльності моральних якостей честі, гідності, службового обов'язку, товариськості, справедливості тощо. Стосовно формування у працівників морально-психологічних якостей, що впливають на ефективність професійної діяльності взагалі, і на екстремальну поведінку зокрема, найбільш визначену позицію висловили працівники кримінального блоку (52,4 %). Вагомість морально-психологічної роботи означили також співробітники слідства – 44,2 % опитаних. Підтверджують думку працівників ОВС щодо корисності морально-психологічної підготовки і психологи-практики. До цього різновиду роботи з особовим складом (соціальна та соціально-психологічна робота, первина психопрофілактика, психокорекція, формування професійно-важливих та моральних якостей, попередження професійної деформації, нейтралізація конфліктів тощо) виявили позитивне ставлення 67,6 % опитаних психологів. Крім того, вважають необхідною роботу по адаптації молодих працівників до служби і формування у них морально-психологічних якостей (колективізм, самоповага, чесність, професійна гордість тощо) 60,4 % психологів-практиків.

Морально-психологічна підготовка виступає необхідною складовою частиною професійної підготовленості працівника міліції. Від ступеня його підготовленості залежить ставлення працівника до професійної діяльності, до інших людей і до самого себе. Ця підготовленість виступає своєрідною гарантією постійного і неухильного дотримання працівником міліції усіх моральних вимог у будь-якій обстановці. Крім того, навряд чи можливим є виконання службових обов'язків в екстремальних, надзвичайних ситуаціях без наявності в структурі особистості працівника ОВС сталих моральних принципів і переконань, які спроможні мобілізувати інтелектуальний і фізичний потенціал працівника на подолання труднощів і перешкод, на свідоме самоуправління власними психічними станами і поведінкою, на свідоме управління ризиком та небезпекою. Професійна морально-психологічна підготовленість – важлива характеристика моральної вихованості, одночасно професійної навченості і настрою працівника ОВС.

Вона є системою етичних диспозицій, яка глибоко проникла в його професійну свідомість, стала частиною його професіоналізму та психології.

Виховна робота в органах внутрішніх справ традиційно розглядалася як важлива ланка в кадровій політиці МВС України, як один з основних важелів та інструментів підвищення результативності оперативно-службової діяльності. На жаль, за часів розбудови незалежності в нашій країні, робота по формуванню морально-психологічних якостей працівників ОВС фактично була згорнута, а основна увага була приділена опрацюванню напрямів психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності, які були спрямовані на функціональне удосконалення роботи фахівців основних спеціалізацій ОВС. Певні зусилля психологів в роботі з особовим складом органів внутрішніх справ щодо психокорекції особистісних якостей стосувались, знову ж таки, питань ефективності виконання службових обов'язків. Хоча, на вагомість цього напрямку роботи з особовим складом неодноразово вказувалось у відповідних керівних документах МВС України [1–5].

Нині проблемою формування і становлення особистості фахівця-правоохоронця, розвитку у нього професійно-психологічних та морально-психологічних якостей опікується Управління соціально-гуманітарної та психологічної роботи Департаменту кадрового забезпечення МВС України. На Центри (відділи, відділення) практичної психології покладене відповідальне завдання формування особистості професіонала ОВС на основі здійснення професійного психологічного відбору, організації професійної психологічної підготовки для забезпечення ефективної діяльності по лініях служб у штатних та позаштатних ситуаціях. Питання ж психолого-педагогічного забезпечення, зокрема, виховної роботи, формування моральних, національно-патріотичних поглядів та якостей, соціальної роботи, дотримання законності та правової етики тощо вирішуються фахівцями відділів (відділень) соціально-гуманітарної роботи. Організаційно-нормативні положення цієї роботи були визначені наказом МВС України від 25.11.2003 № 1458. Зокрема, ним було впроваджено “Порядок організації та проведення соціально-гуманітарної підготовки рядового та молодшого начальницького складу органів та підрозділів внутрішніх справ”. Нині, внаслідок суттєвих недоліків в організації та методичному забезпеченні соціально-гуманітарної підготовки, її було відмінено наказом МВС України від 13.10.2010 № 496. Ми вважаємо, що основні напрями соціально-гуманітарної роботи по суті і змісту цілком можуть бути об'єднані морально-психологічним забезпеченням, у контексті якого вельми доцільним є окреслення морально-психологічної підготовки як плідного інструменту формування і розвитку відповідних чинників оптимізації професійної діяльності працівників ОВС. Ця

робота, наразі її комплексності та системності, повинна бути забезпечена силами фахівців-психологів і педагогів. Важливо також, щоб основні зусилля в цьому питанні були спрямовані на те, аби виховна, морально-психологічна і соціальна робота стали складовою частиною не лише кадрових і психологічних підрозділів, але і повсякденної управлінської діяльності начальників усіх рівнів.

Вирішення цієї проблеми потребує опрацювання системи морально-психологічної підготовки, спрямованої на формування висококваліфікованих фахівців, які характеризуються моральною зрілістю і визначеною професійною майстерністю, що дозволить працівнику міліції знаходити оптимальні варіанти вирішення службових екстремальних ситуацій. Зазначене обумовлюється: **по-перше**, потребою держави в працівниках органів внутрішніх справ, які мають необхідну професійну компетентність, але допоки недостатньо сформовані у морально-психологічному відношенні, виявляють нестійкість в умовах службової діяльності; **по-друге**, потребою подальшого удосконалення професійно-психологічної освіченості кадрів для органів внутрішніх справ, і, водночас, недостатньою розробленістю системи морально-психологічної підготовки особового складу органів внутрішніх справ; **по-третє** – особистісної потреби працівника ОВС у ефективній професійній самореалізації і недостатнім, на сьогодні, рівнем морально-психологічної підготовки, що детермінує процес самореалізації.

Проблема розробки системи морально-психологічної підготовки особового складу органів внутрішніх справ і її вдосконалення обумовлена також суто вимогами до професійної діяльності. Психолого-функціональний аналіз професійної діяльності працівників міліції засвідчує, що професіоналізм співробітника суттєвим чином визначається ступенем засвоєння еталонних моральних вимог до оперативної-службової діяльності відповідно до певного рівня розвитку його особистості. Значна увага повинна також приділятися вдосконаленню нормативно-правової бази щодо морально-психологічної роботи з працівниками міліції. Морально-психологічну і виховну роботу з особовим складом слід розглядати як найважливішу складову частину державної кадрової політики, спрямовану на формування всебічно розвиненої, професійно підготовленої, морально і психологічно стійкої особистості працівника ОВС.

Про морально-психологічну підготовку в правоохоронних органах йдеться досить давно. Під нею розуміли, головним чином те ж саме, що й моральне виховання. Останнім часом, принаймні в науковій літературі [6–8] її почали визначати як окреслений напрям мобілізації співробітників на прояв всіх своїх можливостей у професійній діяльності, заснований на активізації та посиленні почуття моральної відповідальності, честі, обов'язку. Здійснення морально-психологічної підготовки ґрунтується

на взаємозв'язку психології і педагогіки з використанням своєрідних організаційних форм та методик. У найбільш стислому вигляді – це особливий різновид професійної підготовки і спеціальні виховні заходи, призначення яких – формування професійної морально-психологічної підготовленості і змобілізованості працівників ОВС на вирішення службових завдань у суворій відповідності з моральними вимогами до діяльності та дотримання етичних норм.

Професійна мета цього виду підготовки – формування готовності працівників до високоморального виконання професійного обов'язку при здійсненні оперативно-службової діяльності. Психологічна мета полягає у формуванні і розвитку у кожного працівника міліції так званої морально-психологічної підготовленості.

До переліку основних завдань морально-психологічної підготовки слід віднести формування особистості працівника міліції, гідного до виконання службових завдань в умовах розбудови в Україні сучасного цивілізованого, гуманного, демократичного, правового суспільства; формування і розвиток морально-психологічних засад сумлінного несення служби, вірності професійному обов'язку і Присязі; розвиток моральної свідомості, морально-психологічних якостей, навичок, умінь і звичок морально зрілого вирішення питань, пов'язаних з виконанням професійних обов'язків; профілактика зловживань службовим становищем, порушень законності, корупційних явищ; формування звичок високоморальної поведінки в побуті і особистому житті, вимогливості до себе; сприяння формуванню колективів ОВС на основі моральних традицій і стосунків дружби, товарищескості, взаємодопомоги, взаємної доброзичливої вимогливості, почуттів обов'язку, відповідальності, честі; підвищення морально-психологічної стійкості, уміння здійснювати вірний моральний вибір, не піддаватися спокусам, умовлянням, спробам підкупу, що призводить до порушень службового обов'язку, руйнування честі і службової зради.

Морально-психологічна підготовка являє собою своєрідний різновид підготовки особового складу правоохоронних органів, який поєднує навчання і виховання. По своїй суті вона виступає частиною цілісної системи виховних впливів, що визначає особливості її побудови та здійснення. Морально-психологічна підготовка безумовно має деяку загальну основу для всіх працівників-правоохоронців. Зокрема, зміст загальної морально-психологічної підготовки визначається метою і завданнями службової діяльності підрозділів міліції, які відображені в ст. 1 Закону України “Про міліцію” [9], втілюється у відповідних програмах і тематичних планах занять з цієї підготовки. У загальному випадку до нього доцільно включати розділи: людина, суспільство, мораль; право і мораль; моральні питання професійного обов'язку; морально-психологічні аспекти вирішення професійних завдань,

спілкування і взаємини з громадянами; морально-психологічні питання поведінки в колективі ОВС; морально-психологічні особливості дій в екстремальних умовах, поведінка в побуті, основи здорового способу життя; питання моралі в роботі співробітника над собою.

Організацію систематичних занять з морально-психологічної підготовки доцільно, як зазначає О. М. Столяренко [6], здійснювати за двома напрямками: морально-психологічна підготовка в процесі службової діяльності і вирішення оперативно-службових завдань, а також морально-психологічна підготовка як окрема навчальна дисципліна в регламенті професійної підготовки.

Перший напрям, по суті, реалізується в контексті вищезазначених заходів морального виховання, але з орієнтацією на формування морально-психологічної підготовленості. Будь-який керівник завжди повинен усвідомлювати, яким чином службова ситуація та її вирішення, управлінське рішення, вжиття заходів заохочення чи покарання отримає морально-психологічну оцінку в колективі і на рівні окремого підлеглого, які можливі морально-психологічні наслідки притаманні кожній ланці управління підрозділом ОВС.

На жаль, нині морально-психологічна підготовка на рівні спеціалізованої дисципліни чи у вигляді системно спрямованих занять в органах внутрішніх справ України не здійснюється, хоча нагальна потреба в ній все більше загострюється, оскільки фрагментарні моральні впливи на працівників на рівні ситуативно-виховних бесід чи демонстративних заохочувально-каральних заходів не дають бажаних результатів по формуванню свідомої в моральному та професійно-психологічному відношенні особистості працівника міліції. Зазначене призводить до виникнення в структурі особистості працівника певних морально-характерологічних прогалин, які відбиваються на ефективності оперативно-службової діяльності. Наприклад, певні моральні аспекти діяльності залишаються на рівні не професійно-службових, а виключно побутових поглядів, міркувань і оцінок. У низки працівників виявляється морально-психологічна нестійкість при вирішенні службових завдань, непоодинокі конфлікти з громадянами на тлі протилежних моральних позицій. Зазначене створює передумови до професійної деформації особистості працівника та порушень законності.

Керівні документи, які нині регламентують діяльність служби психологічного забезпечення (наказ МВС України від 28.07.2004 № 842 [10] та Положення, які до нього додаються) не відображають функцій морально-психологічного забезпечення, а стосуються виключно професійного психологічних напрямів роботи з особовим складом ОВС. Хоча в переліку функцій служби психологічного забезпечення, відображених в Положенні про службу психологічного

забезпечення (Додаток до наказу МВС України № 842) існують функції, які по належності відносяться саме до морально-психологічного забезпечення, зокрема, пп. 3.2.3, 3.2.9, 3.2.14, 3.2.15, 3.4.1, 3.4.2. Лише Положення про психолого-педагогічне супроводження навчально-виховного процесу у навчальних закладах МВС України (Додаток до наказу МВС України № 842) деякою мірою відображає роботу з курсантами і слухачами, спрямовану на формування мотивації службової діяльності, навичок саморегуляції, настроїв і установок, тобто морально-психологічних детермінант. Тому ми вважаємо, що напрями морально-психологічної підготовки повинні знайти відображення в Наставові з морально-психологічного забезпечення, яка повинна містити не лише суто морально-психологічну, але й соціальну, соціально-психологічну та виховну роботу з особовим складом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Кодексу честі працівника ОВС : наказ МВС України від 11 січ. 1996 р. № 18.
2. Про затвердження Програми профілактично-виховної роботи серед особового складу органів та підрозділів внутрішніх справ України на 2008–2012 роки : наказ МВС України від 30 трав. 2008 р. № 248.
3. Про невідкладні заходи щодо підвищення рівня загальної професійної культури поведінки працівників ОВС : наказ МВС України від 29 квіт. 2001 р. № 332.
4. Про затвердження Концепції виховної роботи у вищих навчальних закладах МВС України, Положення про психолого-педагогічне супроводження навчально-виховного процесу та Положення про порядок організації та проведення виховної роботи з перемінним складом вищих навчальних закладів МВС України : наказ МВС України від 30 листоп. 2002 р. № 1279.
5. Порядок організації та проведення соціально-гуманітарної підготовки рядового та молодшого начальницького складу органів та підрозділів внутрішніх справ : наказ МВС України від 25 листоп. 2003 р. № 1458.
6. Столяренко А. М. Экстремальная психопедагогика / Столяренко А. М. – М. : Юнити-Дана, 2002. – 607 с.
7. Силкин Н. Н. Теория и практика формирования психологической подготовленности сотрудников МВД к служебной деятельности в чрезвычайных ситуациях : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора пед. наук : спец 13.00.04 / Н. Н. Силкин. – СПб., 2003. – 40 с.
8. Организация воспитательной работы в органах внутренних дел : учеб.-нагляд. пособ. / [В. С. Бялт, Е. Б. Гоголевская, В. В. Тальянин,

А. Н. Томашев]. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербург. ун-та МВС России, 2008. – 72 с.

9. Про міліцію : Закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-ХІІ.

10. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 28 лип. 2004 р. № 842.